

Ал. Лазаревскій — Изъ семейной хроники Берловъ. (Київ. Старина 1899, I, ст. 101—133).

Невтомий дослідник історії козацьких „шляхетних“ родів д. Лазаревський подає в сій своїй статі відомости про родину Берлів, зачерпнені з їх фамільних документів, особливо про Івана Берла, воронковського сотника (1696—1706) і переяславського полкового судию (1707—1711), та його родину, вибираючи все інтересніше для історії тодішнього українського життя. Найінтересніші з поданих тут відомости, звязані з біографією Арсенія Берла, Івакового сина, єпископа переяславського (1733—1744), що визначився своїми просвітними заходами. Його старанем була заснована школа в Переяславі, що потім перемінилася в семінарію. Арсеній побудував дім для неї, постарався, щоб були ученики, наказавши підвластному своєму духовенству під загрозою кари присилати дітей своїх на науку. Учителів для школи спровадив з Києва, між ними були і два з печерських монахів; учителі харчувалися коштом „катедри“ єпископа; ученики жили в бурсі, а вся єпархія складалася на її утриманє. Про відкрите сеї школи пише сам Арсеній, що вже в осени 1738 р. зібрані ученики учились в ній „славяно-латинського ученія“. Перший учительський персонал тої школи назвав її „Берліанською колегією“. В історії переяславської єпархії Арсеній замітний крім того тим, що на його представленє синод признав єпархию переяславську, що дотепер належала до київської митрополії, самостійною.

В додатку до статі (в кінці) видрукований в цілости тестамент Ів. Берла, 1717 р., досить багатий побутовими подробицями.

М. Г—а.

В. Шенрокъ — Матеріали для біографіи Н. В. Гоголя, т. IV, Москва, 1897, ст. VIII—978.

Четвертим томом закінчена велика, довголітня праця д. Шенрока, присвячена біографії Гоголя. Перший том вийшов 1892 р. і п'ять років пройшло, ніж вийшов останній. Тепер виданне закінчено і ми маємо в нім одинокую критично оброблену пробу біографії, працю потрібну для кожного, хто студіює твори Гоголя чи хоче вияснити собі історію його творчости. В своїм часі ми казали про загальний плян видання (Зап. XVII, 41—44), автор не відступив від своєї програми і в останнім томі. Маємо тут опис життя Гоголя за період 1842—1852. Це дуже смутна епоха в життю взагалі і в історії творчости Г. — психічна криза, що знайшла собі найбільш повний та ясний вираз у „Вибранихъ мѣстахъ изъ переписки съ друзьями“ (1847). Для звичайного читача ся відміна в поглядах і взагалі в духовім життю письменника здавала ся зовсім темною і загадкою. Письменник відрікає ся від попередніх замірів, від давних

ідеалів, від всеї попередньої власної літературної діяльності. Справді, деякі натяки на містицизм і меланхолію автора, на погляди що до свого призначеня й т. и., можна було знайти і в ранішних творах, але тоді се не звертало уваги і вперше нові слова прочитали зачудовані читачі в „Выбранныхъ мѣстах“.

Тепер легко побачити на підставі зібраних у д. Шенрока звісток, що ся криза не була чимсь наглим, несподіваним, але виготовляла ся пошалу під впливом обставин і тільки найбільш повно виявила ся в вище згаданім творі Гоголя. Письменник завше схиляв ся до містицизму. Під впливом хороб, які турбовали Гоголя за останні роки його життя, отсе почутя зміцніло і він прийшов до переконаня, що хороби се благословене Боже, бо вони підіймають душу. Розвитку містицизму сприяла знайомість з пієтистами й містиками (з останніх отець Матвій мав на Гоголя великий вплив). Призначене власної літературної діяльності Г. ставив високо і його місія не була ще сповнена: пробою висловити „нове слово“ були „Выбранныя мѣста“ і обурене, з яким його прийняла більшість російської осьвіченої публіки (згадаємо нпр. лист Белінського до Г.) мало шкодливий вплив на духовий стан Г. Фізична і духова сила слабіли від хороб і турбот, і Гоголь починає мучити ся сумнівами, чи не втратив він літературного таланту.

Опису отсих 10 останніх літ і присвятив д. Шенрок четвертий том: він аналізує обставини, в яких жив Г. за отсі роки, впливи, під якими росла криза, і як відбилась духовна відміна на його останніх творах. Іноді д. Ш. робить більші чи менші екскурси в бік: наприклад він присвячує оден такий екскурс — огляду критики на „Выбранныя мѣста“ (463—513) і т. и.

До тома додано показчик всіх річий і власних імен, що зустрічають ся в творах Гоголя.

О. Г—ий.

А. Титовъ — Письма П. А. Кулиша къ О. М. Бодянскому (1846—1877 гг.) (Київська Старина 1897, IX—XII, 1898, II).

Письма П. А. Кулиша къ И. Ф. Хильчевскому, 1858—1875 (ib. 1898, I).

Письма П. А. Кулиша къ Шевченку (ib., 1899, II).

Письма Кулиша къ В. В. Тарновскому, 1855—58 гг. (ib. IV, XII).

Письма Кулиша къ Д. С. Каменецкому, 1857—1865 гг. (ib. 1898, V—VII, XII).

Переписка Кулиша съ Володиміромъ Барвинскимъ въ первой половинѣ 1871 года (ib. 1898, X).